

รื้อสร้างนิยามใหม่เกี่ยวกับความรู้ : มโนทัศน์การสร้างความรู้เชิงสังคมสู่สันนิยมนิยาม เชิงสังคม ข้อคิดจากศาสตร์ด้านสังคมวิทยาการศึกษา

Bringing Knowledge Back In : From Social Constructivism to Social Realism in
the Sociology of Education

ออมสิน จตุพร¹

Omsin Jatuporn

ไมเคิล เอฟ ดี ยิง : เขียน

นิตยสาร : Routledge, 2008.

ราคา 1,450 บาท

บทนำ

....เป็นเรื่องยากที่จะค้นหาหนังสือทางการศึกษา
ซึ่งนำเสนอแนวคิดทฤษฎีอันลุ่มลึกและเสนอแนวการปฏิบัติ
ที่เป็นจริงทั้งสองอย่างในเวลาเดียวกัน หนังสือเล่มนี้มีทั้ง
สองอย่างครบถ้วน เป็นหนังสือที่ทรงคุณค่าอย่างยิ่ง
เพราะในขณะที่ผู้เขียนได้หยิบยกประเด็นและตั้งคำถาม
เพื่อการวิจารณ์ เขามีได้แสดงถึงความย่อท้อต่ออุปสรรคที่
พบระหว่างการทำงาน ดังจะเห็นได้จากการเชื้อเชิญเพื่อน
ร่วมวงวิชาการที่เป็นนักทฤษฎีร่วมสมัย นักวิชาการยุค
ปัจจุบัน ผู้กำหนดนโยบาย และครูอาจารย์ในวงการศึกษา
มาสนทนาถึงสารัตถของแนวคิดต่างๆ อาจกล่าวได้ว่าไม่มี
เวลาไหนที่จะมีความสำคัญอย่างยิ่งยวดไปกว่าเวลาขณะนี้
อีกแล้ว เนื่องจากเป็นเวลาที่เราจะได้ย้อนกลับไปสู่คำถาม
พื้นฐาน ที่ซุกซ่อนอยู่ในกระบวนการจัดการศึกษาของเรา....

ข้อความข้างต้นเป็นคำอุทิศที่ศาสตราจารย์ท่าน
หนึ่งได้เขียนถึงผู้เขียนหนังสือเล่มนี้ นั่นก็คือ ไมเคิล เอฟ
ดี ยิง (Michael F.D. Young) เขาเป็นนักสังคมวิทยา
ที่ตั้งประเด็นให้นักการศึกษาทั้งหลายคิดสะท้อนตนเอง
และคิดวิพากษ์ ดังปรากฏสาระสำคัญตลอดทั้งเล่ม คือ
ในศตวรรษที่ 21 ความรู้อะไรที่เราต้องการให้เด็กนักเรียน
เยาวชน รวมถึงผู้ใหญ่ได้เรียนรู้ ความรู้ประเภทใดที่เด็ก
สามารถเรียนรู้ได้ในโรงเรียน แต่เป็นที่น่าสนใจที่ว่าความรู้
ดังกล่าวนั้นมักจะถูกแบ่งแยกเด็ดขาดจากความรู้ที่เด็ก
เรียนรู้จากการดำรงชีวิตประจำวัน การทำงาน หรือวิถี
ชีวิตในครอบครัว

บทบาทของผู้เขียนในฐานะหัวหอกแห่งแวดวงนัก
สังคมวิทยา มีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อการอธิบายประเด็น
ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษายุคหลังสมัยใหม่
โดยสารัตถสำคัญที่เขาได้สำรวจตรวจสอบจะเกี่ยวข้องกับ

ประเด็นเรื่องความรู้ที่จำเป็นในหลักสูตรและการจัด
การศึกษาที่แท้จริง การสำรวจสภาพบริบทที่เกิดขึ้นจริง
จากการใช้นโยบายทางการศึกษาของนักวิชาการใน
หลากหลายสาขาวิชา ซึ่งครอบคลุมประเด็นต่างๆ ในการ
จัดการศึกษาปัจจุบัน เช่น การบูรณาการเนื้อหาความรู้
และการฝึกงานอาชีพ บทบาทของมาตรฐานคุณวุฒิ
วิชาชีพในยุคการปฏิรูปการศึกษา การศึกษาเพื่อเตรียม
นักวิชาการและผู้ประกอบการ แนวคิดทฤษฎีหลักสูตร
การประเมินผลการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง เป็นต้น
อย่างไรก็ตามพื้นที่ส่วนใหญ่ของหนังสือเล่มนี้ได้ถูกอุทิศ
เพื่อการวิพากษ์ความรู้ที่อยู่ในระบบการศึกษาและอิทธิพล
ของการศึกษาที่มีต่อสังคมและการเปลี่ยนแปลงสังคม
สู่การรื้อสร้างนิยามความรู้

หนังสือเล่มนี้ได้เสนอประเด็นสำคัญเพื่อเป็นหลัก
คิดสำหรับนักการศึกษา 4 ประการ ดังนี้

- 1) การให้อำนาจทางปัญญาสำหรับนักการศึกษา
หรือผู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาใช้อภิปรายและวิพากษ์วิจารณ์
ประเด็นที่เกี่ยวกับความรู้และการจัดการศึกษา
 - 2) การให้คำจำกัดความเกี่ยวกับทฤษฎีของ
ความรู้ (Epistemology) และทฤษฎีทางสังคมวิทยาเพื่อ
อธิบายแนวคิดที่มีความซับซ้อนให้มีความกระจ่างชัดยิ่งขึ้น
 - 3) การอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิด
ทฤษฎีและการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติจริงในบริบท
ต่างๆ
 - 4) การเสนอยุทธศาสตร์มุ่งอนาคตเพื่อการ
พัฒนาองค์ความรู้ด้านสังคมวิทยาการศึกษาในฐานะที่เป็น
กุญแจสำคัญเพื่อการศึกษาประเด็นปัญหาหรือแสวงหา
ทางเลือกของปัญหาภายใต้บริบทการจัดการศึกษา
- โดยทั้ง 4 ประเด็นหลักได้ถูกนำมาอธิบายซึ่ง
แบ่งออกเป็น 2 ส่วนสำคัญ ได้แก่ แนวคิดหรือทฤษฎีและ

¹ นิสิตระดับการศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

การนำแนวคิดหรือทฤษฎีไปประยุกต์ใช้ในการศึกษา ซึ่งผู้เขียนเสนอแนะว่าเนื้อหาสาระของทั้งสองส่วนมีความสัมพันธ์กันในหลายๆ ประเด็น โดยที่แนวคิดหรือทฤษฎีจะเป็นพื้นฐานสำหรับการประยุกต์ใช้ แต่ผู้อ่านก็ไม่ต้องอ่านตามลำดับจากบทแรกไปบทสุดท้ายก็ได้

ในส่วนที่ 1 นั้นเป็นประเด็นที่เกี่ยวกับแนวคิดหรือทฤษฎีประกอบด้วยบทย่อยๆ 7 บท ได้แก่

บทที่ 1 เป็นการแสดงความคิดเห็นเชิงวิพากษ์ข้อเขียนของนักสังคมวิทยาเกี่ยวกับวาทกรรมที่ว่าด้วยความรู้ในประเด็นที่ว่า ความรู้อะไรที่ควรบรรจุไว้ในหลักสูตร การจัดการศึกษาที่แท้จริงเพื่อผู้เรียนเป็นอย่างไร นอกจากนี้ผู้เขียนได้เสนอทฤษฎีทางสังคมวิทยาของนักคิดต่างๆ เกี่ยวกับการทำความเข้าใจความรู้เพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับการจัดการศึกษาในยุคศตวรรษที่ 21

บทที่ 2 เป็นการวิพากษ์แนวคิดสังคมนิยมเชิงสังคมที่มีต่อการศึกษาคำถามทางสังคมวิทยาการศึกษาและการนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดหลักสูตรและการเรียนการสอน

บทที่ 3 และบทที่ 4 เกี่ยวกับแนวความคิดของวิกอตสกี นักจิตวิทยาชาวรัสเซีย ที่มีอิทธิพลต่อเพื่อนร่วมงานของผู้เขียน รวมทั้งแนวคิดของนักสังคมวิทยาร่วมสมัยอย่าง อิมิล เดอร์ไคลม์ ที่ได้วิพากษ์ทฤษฎีความรู้ในหลักสูตร รวมทั้งตั้งคำถามถึงบทบาทหน้าที่ของการศึกษาในสังคมหนึ่งๆ ว่าคืออะไร ผ่านวิธีการวิเคราะห์โครงสร้างของการศึกษาว่ามีการสอนเนื้อหาความรู้ใดให้แก่ผู้เรียน ใครเป็นผู้สอนและใครเป็นผู้เรียน และมีผลกระทบอย่างไรต่อสังคม โดยมีประเด็นที่มีความสัมพันธ์กับเรื่อง ภาษา เพศ ชชาติพันธุ์ สติปัญญา ชนชั้นทางสังคม เป็นต้น ซึ่งแนวคิดของนักสังคมวิทยาสองท่านนี้มีอิทธิพลอย่างมากต่อนักสังคมวิทยารุ่นปัจจุบัน

อย่างไรก็ตามในบทนี้จะเน้นที่แนวคิดสำคัญของวิกอตสกี (Vygotsky's dialectical approach) เพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับการวิพากษ์แนวคิดสังคมนิยมเชิงสังคมในสภาพการณ์ปัจจุบัน เช่น การวิพากษ์แนวคิดของ อิมิล เดอร์ไคลม์ ว่ามีความคงที่และไม่สามารถนำมาปรับใช้กับบริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว นอกจากผู้เขียนจะเสนอแนวคิดของวิกอตสกี เพื่อเป็นทางเลือกให้กับนักการศึกษาแล้ว ยังได้กล่าวถึงแนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์หรือกิจกรรม (Vygotsky's activity theory) ซึ่งมีรากฐานมาจากแนวคิดของวิกอตสกีเองนั้น กลับละเลยการตั้งคำถามว่าอะไรคือความรู้ที่แท้จริงสำหรับผู้เรียน และแนวคิดนี้ยังแสดงนัยสำคัญของความ

ต่างระหว่างความรู้ทางทฤษฎีกับความรู้ในชีวิตประจำวันอีกด้วย

บทที่ 5 มีจุดประสงค์เพื่ออภิปรายพื้นที่ในการสำรวจประเด็นที่เกิดขึ้นจากการที่ผู้เขียนเข้าสัมมนาทางวิชาการในหัวข้อ “Rethinking Curriculum Studies” โดยศึกษาประเด็นและแนวคิดต่างๆ ที่ต้องการคำอธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับวิธีการแสวงหาความรู้และการตั้งคำถามต่อความรู้ ดังปรากฏเนื้อหาสาระในบทที่ 3

บทที่ 6 มีจุดประสงค์เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมวิทยายุคหลังสมัยใหม่ในประเด็นที่ว่าสังคมวิทยาการศึกษาได้มีพัฒนาการมาจาก 2 สาขาวิชาที่ในอดีตที่มีความเกี่ยวข้องกันน้อยมาก คือ ศาสตร์ด้านการศึกษาและการเมืองการปกครองหรือรัฐศาสตร์ โดยในบทนี้ผู้เขียนได้ตั้งข้อวิพากษ์นโยบายของรัฐในการจัดการศึกษายุคปัจจุบันที่ถูกมองว่าเป็นเครื่องมือในการสร้างความรู้ที่รัฐหรือประเทศต้องการเท่านั้น

บทที่ 7 การสรุปประเด็นที่เกี่ยวกับแนวคิดหรือทฤษฎี ในส่วนที่ 1 โดยการทบทวนประสบการณ์ของผู้เขียนในการนำแนวคิดหรือทฤษฎีไปสู่การปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์การจัดการศึกษาของประเทศอังกฤษและประเทศแอฟริกาใต้ รวมทั้งประเด็นอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับบทบาททางการเมืองซึ่งเกิดขึ้นจากองค์ความรู้ด้านสังคมวิทยาการศึกษา

สำหรับในส่วนที่ 2 นั้นเป็นประเด็นการนำแนวคิดหรือทฤษฎีไปประยุกต์ใช้ในการศึกษา ประกอบด้วยบทย่อยๆ 7 บท ได้แก่

บทที่ 8 ผู้เขียนตั้งคำถามว่า ความรู้สำคัญอะไรที่นักการศึกษาควรนำไปจัดการศึกษา โดยเน้นประเด็นที่รัฐได้ดำเนินนโยบายการปฏิรูปการศึกษาที่ใช้บทบาทของกรอบมาตรฐานคุณวุฒิวิชาชีพ ซึ่งนโยบายดังกล่าวมีอิทธิพลต่อบริบทสังคมทั้งในระดับชาติและท้องถิ่น ซึ่งจะอธิบายเพิ่มเติมและยกตัวอย่างให้เห็นอย่างชัดเจนในบทที่ 9-14

บทที่ 9 เป็นประเด็นที่ผู้เขียนได้นำเสนอต่อการสัมมนาทางวิชาการในหัวข้อ “Workplace learning” โดยยกประเด็นเกี่ยวกับเป้าหมายของการจัดการศึกษาอาชีวศึกษายุคใหม่และศึกษาเชิงลึกเพื่อตั้งข้อวิพากษ์ทฤษฎีความรู้ทางสังคมวัฒนธรรม (Vygotsky's socio-cultural theory) รวมทั้งสนับสนุนการสร้างนิยามใหม่ให้แก่หลักสูตรอาชีวศึกษาและการจัดการเรียนการสอนเพื่อเตรียมผู้เรียนเข้าสู่การทำงานจริง

บทที่ 10 การนำแนวคิดเกี่ยวกับความรู้ที่ไม่ถูกกล่าวถึงมากนักของ Bernstein มาพิจารณาฐานความรู้ที่จำเป็นในการฝึกฝนผู้เรียนสู่การประกอบอาชีพซึ่งอยู่ภายใต้กระแสของการควบคุมและระบบกลไกตลาด

บทที่ 11 เสนอประเด็นเกี่ยวกับความรู้สายวิชาการและสายวิชาชีพที่ปรากฏในหลักสูตรหลังจากพ้นการศึกษาภาคบังคับไปแล้วและการวิพากษ์เรื่องการประเมินความรู้ในยุคศตวรรษที่ 20

บทที่ 12-14 นำเสนอประเด็นเกี่ยวกับประสบการณ์การทำงานของผู้เขียนในประเทศแอฟริกาใต้ ในด้านการกำหนดนโยบายการศึกษาของรัฐ และขณะเดียวกันก็กล่าวถึงความเชื่อมโยงระหว่างความรู้และการจัดการศึกษาในบทก่อนหน้านี้

บทที่ 12 กล่าวถึงฐานความรู้ของครูในโปรแกรมการศึกษาต่อเนื่องในวิทยาลัยของประเทศแอฟริกาใต้ โดยเปรียบเทียบคู่ขนานไปกับสภาพบริบทการจัดการศึกษาในประเทศอังกฤษ

บทที่ 13 เน้นความสำคัญของความรู้เดิมหรือฐานความรู้ที่ผู้เรียนมีอยู่ก่อนซึ่งเป็นประเด็นสำคัญต่อการจัดการศึกษาให้กับผู้ใหญ่ที่ถูกเหยียดผิวและเชื้อชาติจากการศึกษาในระบบ ตั้งข้อวิพากษ์การจัดการศึกษาที่เน้นความรู้ที่มีมาก่อนนั้นจะสามารถชดเชยประสบการณ์การเรียนรู้จากการศึกษาในระบบได้อย่างมีคุณภาพเท่าเทียมกันหรือไม่

บทที่ 14 กล่าวถึงประเด็นทั่วไปและวิพากษ์บริบทการจัดการศึกษา รวมถึงตั้งข้อสังเกตเพื่อวิพากษ์ประเด็นที่เกี่ยวกับความรู้และการจัดการศึกษาที่ทำทนายกำหนดนโยบายการศึกษาและผู้ปฏิบัติในประเทศแอฟริกาใต้ จบลงด้วยบทเรียนที่ได้รับจากการสะท้อนความคิดและผลผลิตของศาสตร์สังคมวิทยาการศึกษายุคใหม่ (New sociology of education) ในช่วงปลายศตวรรษที่ 20 และย้อนกลับไปถึงความเชื่อมโยงระหว่างวิธีการที่เป็นทางเลือกใหม่ในการได้มาซึ่งความรู้ตั้งแต่ยุคของอิมิล เดอร์ไคล์ม จนถึง วิกอตสกี

บทสรุป

ถึงแม้ว่าหนังสือฉบับนี้ต้นฉบับจะเป็นภาษาอังกฤษที่มีสำนวนและการใช้ภาษาที่เป็นทางการตามสไตล์ของนักวิชาการ สำหรับผู้ที่อยู่ในแวดวงการศึกษาและมี

พื้นฐานความรู้ด้านปรัชญาการศึกษา จิตวิทยาการเรียนรู้ ทฤษฎีการเรียนรู้ และความรู้เชิงสังคมวิทยาการศึกษา การอ่านหนังสือฉบับนี้คงไม่ยากเกินไปที่จะทำความเข้าใจ เพราะสารัตถสำคัญที่ปรากฏในหนังสือเล่มนี้มีความเกี่ยวข้องกับประเด็นดังกล่าวไม่มากนักน้อย แต่อาจมีรายละเอียดอ่อนในประเด็นที่ลุ่มลึก บางครั้งผู้อ่านจำเป็นต้องตีความและเชื่อมโยงมาสู่บริบทของประเทศไทย อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดีแก่นแกนที่ปรากฏตลอดทั้งเล่มนั้นเปรียบเสมือนแสงสว่างที่ปลายอุโมงค์ ให้แก่ ผู้กำหนดนโยบายการศึกษา ผู้บริหารการศึกษา นักวิชาการด้านการศึกษา ครูอาจารย์ และผู้ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาได้เห็นมุมมองทั้งที่เป็นวิสัยทัศน์และประสบการณ์การปฏิบัติจริงในภาคสนามของนักสังคมวิทยาการศึกษาเพื่อนำมาปรับใช้กับบริบทของเราได้อย่างเหมาะสม

ข้าพเจ้ามองว่าหนังสือเล่มนี้สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อเกี่ยวกับความรู้ตามแนวปรากฏการณ์นิยม (Phenomenology) ในยุคหลังสมัยใหม่ โดยมีหลักคิดที่ว่าความรู้เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นในบริบทของสังคมวัฒนธรรม และการเมืองที่มีความแตกต่างและหลากหลาย จึงมิได้มีความเป็นกลางแต่มีลักษณะที่สัมพันธ์กับบริบทสังคมนั้นๆ ความรู้รวมทั้งการตัดสินว่าความรู้อะไรผิดถูกนั้นจะไม่สามารถกำหนดได้ล่วงหน้า แต่ขึ้นอยู่กับการตีความของแต่ละบุคคลซึ่งมีมุมมองที่แตกต่างกัน ดังนั้นการตัดสินความแท้จริงของความรู้จึงต้องคำนึงถึงจุดยืนหรือตำแหน่งแห่งที่ (Positionality) และบริบททางสังคมของผู้สร้างความรู้

หลักคิดดังกล่าวน่าจะเป็นทางเลือกใหม่สำหรับนักการศึกษา นักวิชาการด้านหลักสูตรและการสอนได้หันกลับมาทบทวนไตร่ตรองและคิดวิพากษ์เกี่ยวกับความรู้หรือสาระความรู้ที่บรรจุอยู่ในหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนว่าความรู้นี้เป็นความรู้ที่ช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้ที่จำเป็นและมีทักษะในการดำรงชีวิตหรือไม่ ท้ายที่สุดแล้วการศึกษาควรจะมีบทบาทนำการเปลี่ยนแปลงสังคมไปสู่สังคมที่ดีกว่าเดิม เป็นสังคมที่การศึกษาตลอดชีวิต (Lifelong learning) จะมีความสำคัญมากยิ่งขึ้นในสังคมยุคหลังสมัยใหม่ที่กระบวนทัศน์เกี่ยวกับความรู้และการแสวงหาความรู้ได้เปลี่ยนแปลงไป